

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. correspondinti.

Respunsu

la refesiunea cej d. Papiu gasi de cuvintia a face in „Tesaurulu seu” tom. I. pag. 94 — 95 la propunerea subscrisului: Că ortografi'a d. Cipariu adoptata de comisiunea filologica in 2. Oct. 1860, sa se primésca si de Asociatiunea literaria in adunarea sa dela Brasiovu 1862.

Avendu in cursu de 28 de ani ocaziune: cá sa me convingu de adevéru lu cuprinsu in masim'a: Ca nici instructiunea nu póte face progresu fora unitate in sistema; vediendu cu ochii confusiunea si nesecuritatea ce catá sa fia intru institutiunea nóstra gimnasiale din caus'a diferiteloru ortografii cu litere adoptate si lapedate de colegii miei: salutai cu bucuria, cá pre unu pasu incepatoriu de contielegere, ortografi'a cu litere, cercata de o comisiune profesorală si autorisata de Efori'a scolara din Bucuresci in 1858, si o adoptai in partea etim. a gramaticii romane, tiparite in Brasiovu, Ianuariu, 1860. Cu intentiunea de a contribuí la contielegerea literatiloru nostri in cestiunea ortografiei cu litere tiparii in program'a gimnasiale luniu 1860, articlulu intitulatu:

„Cercare spre a stavili unu principiu pentru ortografi'a cu litere romane.”

Cititorii acestei foii lu-conoscu, reprodusu fiindu in 1860 pag. 199. de aceea me marginescu a repeti dintr'insulu numai puntele cele mai esentiale:

Diceamu adeca, acolo: Ca singurulu principiu-ratiunale a tóta scriptur'a si ortografi'a este séu ar' trebui sa fia: cá intr'o scriptura numai atatea litere — nici mai multe nici mai pucine — sa se intrebuintieze, cate

sunete are o limba órecare, si totu sunetulu sa se intipuiescu cu semnulu séu liter'a ce i s'a determinatu prin conventiune;

ca ortografi'a cu kirilice, numita civile este basata pre acestu principiu, avendu pentru unu-facare din cele 27, de sunete ale limbei nóstre, semnulu séu slov'a sa; ca acést'a e cea mai perfecta, si, déca nu ne-ar' pasá atatu de tare de tipulu romanu alu limbei, ce s'ascunde sub kirilice, n'ar' fi nici unu cuventu cu minte pentru ce sa lapedamu kirilicele; ca acestu principiu, singuru ratiunale, nu se póte aplicá la scrierea cu litere a limbei nóstre; din caus'a ca alfabetulu latinu n'are semne séu litere si pentru sunetele ce le dicemu: derivate.

Ca toti cati se invoira a inlocuí kirilicele prin litere, se invoiescu a serie sunetele cele primitive cu litere corespunsatórie din alfabetulu latinu;

Dar' candú e vorba: cum sa se serie sunetele derivate: ъ, ꙗ, џ, Ꙙ, Ꙛ, ꙛ si Ꙝ, pentru care lipsescu literele corespundietórie, incepu a se desbiná parerile in directiuni diverginti; unii ceru: cá si acestea sa se scrie dupre principulu foneticu, adeca cá sa se inventeze inca siepte litere; altii voru sa se scrie dupre principulu etimologicu, séu cu literele suneteloru, dela care se derivéza; ca aparatorii parerii d'antaie suntu pucini; aparatorii cestei din urma uniti, cum s'a dísu in a se scrie sunetele derivate cu semnele celoru primitive, din care se deducu, se desbina in acea impregiurare: ca pe candu unii voru cá literele, cu care au sa se scrie sunetele derivate, sa se insemneze sus u cu cóme; díosu cu sedile; cei-lalti nu voru sa audia de semne, in catu acestea aru avé sa marceze sunetulu; ei numai incatu poftesce accentulu.

Dupa ce ilustrai cu exemple aceste două sisteme, facui intrebarea:

„Care din acestea două sisteme sa fia mai ratiunale? Si incheiai cu vorbele:“

„Ori ce amu dice, acést'a e o cestiune de invoiire, o tréba de conventiune, ceea ce in-contr'a masimei lui Cicerone: „In discusio-bus non authoritates, sed rationis momenta sunt consideranda,“ ea cata sa se decida de o autoritate; nu inse numai de alui Pavelu, séu numai de alui Petru; ci de autoritatea unei societati literarie, a unei academie docte — infiintierea careia a ajunsu a fi astadi dorinti'a cea mai fierbinte atotu romanulu.“

Cititoriulu intielege ce amu voitu sa dicu cu acestea vorbe din urma: mi-amu esprimat u adeca dorinti'a: cá totu literatulu romanu, intr'o cestiune de invoiire cum este a ortografiei, sa -si sacrifice parerile sale individuali la conclu-sulu persóneloru morali, cum e si Asociatiunea nóstra literaria, si acést'a pentru amórea u-nitáti in sistema, fora care, eu dicu ca nu e progresu in literatura. — Ca e o pura in-voiiire, o pura conventiune a scrie a icere, di-cere séu diecere: cine nu scie? altramente n'ar'u fi atatea specie de litere séu de semne intre gintile pamentului! Rogu dar' pre onora-tulu cititoru: cá tóte facerile si lasarile mele facia cu cestiunea despre care ne este vorb'a, sa bine-voiiésca a-le judecá din acestu punctu de vedere, din care am urmatu eu, cá adeca: eu nu amu facutu de principiu, cá parerile mele individuali (de care crediu sa-mi fia iertatu, a avé si eu), se-le plecu in acésta cestiune la conclusele persóneloru morali.

In 2. Oct. 1860 s'a convocat u comisiunea filologica in Sibiiu. Eu nu voiu mai amintí actele ei, judecate de multi mai multu strembu decatu dreptu; caci protocolulu lucrariloru ei s'a publicatu mai multu de odata, si se presu-pune a fi cunoscutu publiculu cititoriu. Ceea-ce inse e mai pucinu cunoscutu este: ca subscri-sulu a primitu din capulu loculu parerea una-nima a membriloru, cá ortografi'a cu litere sa se baseze pe principulu etimologicu; dara to-tudeodata a fostu de parere, cá pentru a = ъ va se adopteze unu semnu vercare, asemine si pentru di, ti, si = zi, yi, si, déca au sa se ci-tésca asiá si candu suntu urmate de consunante

cate-o sedila. Fiindu unulu in contra la toti, mi-am datu parerea separata.

Cu tóte aceste, credintiosu principiulu ce mi-am facutu cá, cum disci, in cestiunea or-tografiei sa-mi plecu parerea mea individuale la cea a unui corpu morale, adoptai ortografi'a comisiunii si o introdusei in gram. roman. par-tea sintactica, tiparita in Brasiovu, Prieru, 1861 in care priu cuventare m'am justificatu cum urméza:

„In partea sintactica a gramaticei am in-trodusu ortografi'a cu litere, ce s'a adoptatu in 2. Oct. 1860, de comisiunea filologica, convo-cata, ad hoc: precum in partea etimologica in-trudusesemu ortografi'a cu litere, cercata de o comisiune profesoralu si autorisatu in 1858, de On. Eforia scolara din Bucuresci.

Vercare concede, ca in cestiuni de con-ventiune, cum este si acést'a, parerile indivi-duali au sa se plece la conclusele ce au au-toritata corpureloru morale, fapt'a acést'a nu mi-o vá imputá de neconsecentia.

Din contra, déca in Ianuariu 1860, candu s'a scrisu partea Etimologica, am adoptatu or-tografi'a bucuresceniloru cea antaia ce avé in-tiparitu sigilulu autoritati, n'am fostu decatu consecente.

Adeverata neconsecentia ar' fi, déca, si dupa ce s'a adoptatu si autorisatu de mai multi si la noi o ortografia, asi fi remasu totu pre lunga ortografi'a din partea etimologica (a bu-curesceniloru), si n'asi fi intrudusu ortografi'a din 2. Oct. intr'o carte didactica, destinata pentru tinerimea studiósá de dincoce de Car-pati. Desi parerea mea individuale in susu-lau-dat'a comisiune filologica tense mereu intr'acolu, cá ilustrulu autoru alu ortografiei, adoptate de comisiunea filologica, sa faca concessiune maca-ru lui a = ъ. Si acést'a nunumai din conside-ratiunea unei conformitati mailarge; ci si din acelu resonu ponderosu, ca eu nu-mi potui si nu-mi potu inca inchipui, cum in-vetiatioriulu primariu va fi elu in stare a capa-citá pre unu scolariu incepatoriu cá sa destinga intre a = ъ si între a = a fora semnu, nici insusi cu ajutoriulu espedientelu adoptatu de comisiunea filologica, cá adéca alfabetulu cu litere sa se tiparésca in paralela cu celu kirilicu. — Sa incépa citirea cu gramatic'a? acésta nimene nu o va cere. Éra vocalea ъ nu-numai esista; ci inca e cea mai co-

piósa in limb'a romanésca. Chiar' sa se simtia, cum nu e nice unu cuventu de a se simti, necesitatea de a o scóte din limba — cine o va poté?*

Acestea le-am scrisu in Prieru 1861.

D. Papiu, dupace premisese ca d. Cipariu omite semnele propuse de P. Maior, scrie 1862: „A omite semnele de totu, noi din partene, ne incredintiaramu din esperientia ca insemnéza nunumai a ingreniá fórté cetirea, dar' aceea ce este mai multu, insemnéza a sacrificá partea fonetica a limbei, elementulu celu mai importantu, celu mai distinctivu alu limbei nóstre, caci nice un'a din limbele romanice nu se bucura de atát'a varietate de sunete cá limb'a romana, o varietate frumósa care ortografulu romanu nu póte, nice este iertatu a o trece cu vederea. A reduce tóte aceste sunete la regule fipse este greu si mai cu nepotintia“ etc. *)

Cititoriulu vede ca ceace am cunoscutu si am dísu eu cu unu anu mai inainte, d. Papiu recunósce si díce cu unu anu mai tardiu. Diferimu numai in scopu si tendintia. Pe candu eu chiamu la contielegere si aratu si calea, dandu esemplu de abnegatia — singurulu mediu la tóta invoiirea — ce ne póte duce la unire macaru pe campulu ortografiei: d. Papiu, dicundu astadi ca e negru ce mai inainte dísesse ca e albu, cá si cum i-ar' paré reu si de atata contielegere la cata a ajunsu o parte a romaniloru, vine sa aprindia intre noi abia stins'a faclia a discordiei ortografice.

Dar sa nu anticipamu, ci sa ducemu mai departe firulu apucatu.

Candu in sedinti'a lunara a comitetului Asociatiunii s'a proieptatu si fipsatu program'a de agendele Asociatiuni in adunarea tienenda in $29/16$ Iuliu 1862 la Brasiovu, se gasi de cuviintia, cá intre obiectele de pertractatu sa se propuna la debatare si eventualmente la adoptarea adunarii generali si operatulu comisiuni filologice din 1860 in Sibiu. Erá dupre totu dreptulu sa fia insarcinatu cu acést'a propunere d. Cipariu, carele, cá autoru alu sistemiei de ortografia primita de com. filologica, singuru erá mai competente a-si motivá si justificá ortografi'a. Dar' d. Cipariu, fiindu bolnavu, pe-atunci, n'a asistatu la sedinti'a acést'a, bá se vorbiá ca din aceeasi cauza nu va merge nice

la adunarea din Brasiovu. Asiá eveni cá subscrisulu provocatu de comitetu sa se insarcineze cu facerea propunerii.

Adunarea din Brasiovu fú fericita a numerá in senulu seu si pre d. Cipariu; subscrisulu in ajunulu siedintiei prime comunicá d. Cipariu propunerea conceputa; d. Cipariu tacu, si, fiindu ca „qui tacet consentire videtur“ in sedintia II. a adunarii din $29/17$ Iuliu, dupa ce motivase cum s'a priceputu operatulu comisiunii filologice din 1860, facu propunerea in form'a cum se póte vedé mai diosu. — Acum cei ce citira in foia si in Revist'a romana disertatiunea mea se potu desluci pentru ce contiene dóue obiecte separate.

„Nutrescu speranti'a ca acést'a adunare nu se va desface pre la ale sale pana nu va incheiá mai antaiu actele relative la cestiunea ortografiei adoptate de comisiunea filologica din 1860. De aceea rogu pre on. Adunare, cá inca in sedinti'a de astadi sa delege din sinulu seu o comisiune statória din barbati competenti cari sa cerceteze operatulu comisiunii filologice, si in siedinti'a de mane sa-'si asterna la acésta adunare parerea sa. Si, déca se va adoptá si de adunare ortografi'a cu litere dupre sistem'a etimologica, apoi:

1. Sa se oblege moraliceste tóte diariale romane a scrie pre vitoriu articlii cu litere dupre acésta sistema adoptata de Asociatiunea literaria;
2. Cartile scolastice, a nume pentru clasile gimnasiali, sa se tipársca dupre acésta sistema;
3. Toti membrii activi si, de s'ar' poté si cei onorari ai Asociatiunii, sa ne damu vorb'a de onóre, ca pre viitoriu nu vomu scrie decatu dupre acésta sistema.

Cu acést'a nu voi sa dicu cá sa punemu stavila la cercetari ulterioari si la ameliorari posibili, facunde pre campulu „celu liberu“ alu ortografiei nóstre; ci esprimu numai necesitatea conditiunata de unitatea limbei ca descoperirile, ameliorarile facunde pre campulu ortografiei, de unu individu séu altulu sa nu se impuna publicului sub autoritatea individuale; ci sa se astérna mai antaiu la Asociatiunea literaria spre cercetare si aprobare si numai dupa ce se va adoptá de Asociatiune acea ameliorare, sa ésa ea sub autoritatea Asociatiunii in publiculu literariu spre intrebuintiare.

Acést'a e propunerea subscrisului, asia cum s'a fostu facutu ea, din vorba in vorba,

*) Sunt reproduse dupre „Amiculu Scólei“ Nr. 46. Noemvru 17. — 1862.

in nescu conditiunea cu conditionatul in restringerea sa si necorupta.

Propunerea acést'a in partea ei secundaria, adeca cá Asociatiunea sa primésca ortografi'a adoptata de comisiunea filologica din 1860, s'a incuviintiati. In partea ei cea primaria inse, cá adeca adunarea sa-si aléga o comisiune din sinulu seu, fù lapedata. — Alegerea acestei comisiuni s'a fostu propusu mai antaiu din acelu mativu, caci cum se scie; membriloru comisiunii filologice din Sibiiu li se imputà mereu ca aru fi fostu impusi; apoi din motivulu cá sa se dee ocaziune adunarei a-si alege barbati cu cunoscintia de cauza, cari i voru placea; caci nu credu ca va pretinde cineva, ca dóra toti cati erá facia avea si calitatea de a poté lucrá in acea comisiune de specialitate.

A caditu comisiunea, desí d'ocamdata alésa, mai virtosu in urm'a obiectiunii facute de d. Babesiu, ca terminulu de 24 de óre ar' fi pre angustu pentru pertractarea unui obieptu de atata insemnatata. — Dar' dica cine ce va vrè eu credu si acumu ca, déca membrii alesi ar' fi venitu ei in acea comisiune nu numai cu capacitate de a lucrá cu cunoscintia de cauza; ci si cu buna-voiantia de a face concessiuni imprumutate cu abnegarea pareriloru sale individuali: 24 de óre erá mai multu decatu de ajunsu la cotielegere; caci principiulu etimologicu odata adoptatu de toti, si de cei de dincolo, diferintiele de aplanatu erá pucine in respectulu caror'a erá a se face concessiuni.

Cu referintia la propunerea subscrisului si la conclusulu adunarei din ²⁹/₁₇ Iuliu d. Papiu aflá de cuviintia a scrie in „Tesaurulu“ seu la locul insemnatu mai susu acestea.*)

— „D. Stirbeiu cercase odata, dar' indesiertu, de a impune romaniloru ortografi'a sa. Propunerea cea neisbutita a domn. Stirbeiu erá p'aci sa si-o apropia societatea literaria a romaniloru din Transilvania. In adunarea din Brasiovu a acestei societati se iví o propunere: „Cá sa se oblige moralicesce tóte diarele romane de a scrie dupa sistem'a ortografica a d. Cipariu; tóte cartile scolastice sa se tiparésca dupa acea sistema; cá oricine ar' propune vre o ameliorare, sa fia obligatu a o asterne mai antaiu societatii literarie spre cercetare si aprobare, si numai dupre ce s'ar' aprobá, sa se pu-

blice sub autoritatea Asociatiunii literarie.“ Acestu nou modu de intolerantia, de censura si de tirania in sciintia, erudit'a adunare, in primul eu entusiasmu filologicu, erá peaci sa-lu adópte per acclamationem. Nóua proba, cum cate odata, chiaru si barbati cei mai iscusiti, cadu in ratecirile cele mai mari. Din norocire bunulu simtiu alu adunarii moderà in catuva propunerea primitiva. Nu e aci locul de a aratá mai pre largu causele pentru care e neaperatu cá romanii din Transilvani'a, cari se afla in mediloculu atatoru limbe straine mai multu decatu toti ceia-lalti romani, sa se odópere din tóte poterile a scrie in stilulu celu mai simplu, si ortografi'a cea mai simpla si mai usióra, cu deosebire cu ortografi'a cea mai fonetica posibile. Insemnamu numai, ca mesuri cá cele propuse adunarei din Brasiovu, sunt de natura, a impedecá tóta liber'a cercetare, tóta desvoltarea naturala, totu progresulu. Cugetarea, sciint'a, numai in libertate póte prosperá. Cugetarea libera póte sa se ratecésca pre drumulu ce duce la descoperirea adeverului, inse nu marginirea cugetarii duce la adeveru. Sciint'a, progresulu in catusi dispare. Ortografi'a, cá si limb'a vine de sine prin ratiune si natura, prin logica si consensulu universalu. Limb'a si ortografi'a nu póte produce nice impune, nice unu guvernulu fia chiaru alu Papei, alu Czarului, au alu Sultanului; nu póte impune nici chiar' o adunare literaria, ba nici o adunare legislativa. In republic'a literaria n'are locu tirani'a, ci numai libertatea deplina.“ —

Facu aci atentu pre binevoitoriulu cititoriu la cercustarea, ca formul'a in care d. Papiu pune inaintea cititoriloru sei, cu despretiulu acestor'a, propunerea mea nu e cea originaria. Intre sensulu ce-lu infacisiéza acea cum amu pus'o io, si intre sensulu ce-lu arata asiá cum o dà aci d. Papiu este o mare deosebire. D. Papiu, pentrucá sa dea propunerii mele o facia catu se póte de aspra, are grigea d'a o desbracá de toti acei termini si spresiuni ce-i marginescu si-i limitéza fórteduritatea. Astfeliu lasa din capulu locului conditiunea si inceptu dreptu cu conditionatul, de si tóta lumea scie, ca acést'a se realizéza numai déca se efaptuesce aceea. — Era o simple propunere, liberu a o face, dupre tóte legile parlamentarie, oricare membru activu, cu atatu mai virtosu cá reportoriulu unei comisiuni chiaru. Libera erá

*) Subscrisulu la reproduce aci dupre Fói'a pentru minte, anima si liter. Nr. 42. Novembre 14. 1862.

atatu comisiunea proieptata, catu si adunarea sa o primésca séu sa o lapede. — Apoi lasa dearindulu membrulu anteriore: „Cu acést'a nu voiu sa dicu: cá sa punemu stavila la certari ulteriori si la ameliorari posibili, facunde pre campulu „celu liberu“ alu ortografiei nóstre; ci esprimu numai necesitatea conditiunata de unitatea limbei,“ si citéza numai membrulu posterioriore cá etc.

Sunt in dreptu de a cere dela d. Papiu socotéla: ca pentruce n'a pusu propunerea mea intréga in nesulu ei, déca a vrutu sa o critice séu cartésca. Asiá se scrie istori'a? — Au nu scie d. Papiu, ca smulgundu si rumpendu unele, lasandu si adaogundu altele, se póte judicá la furci si celu mai inocente scriitoriu si scripturele lui la Auto-dá fé? Si déca scie, o persóna, ce ambraca o magistratura de inalta justitia, numai atata simtiu de dreptate are! . . .

Inca pucina patientia, binevoitoriule cetitoriu, si curundu vomu fi la capetulu acestei lucrari uricióse — cea d'antaia ce mi s'a intemplatu in viétia.

Dar' mai nainte de a ne face si noi — p'aci erá sa intréuintiezu si eu pronumele majestaticu, cum i dicu gramaticii; dar' venindu-mi-a-minte, ca acést'a se cuvine al-u usitá numai capetele incoronate, diaristii si capii de factiuni séu de partite parlamentaria, uneóre si istoricii, cari toti se dau de organe ale partiteloru, din care fia-care crede a avé cate unulu numerosu la spatele seu, si bine sciindu ca la spatele nostru nu sta nice unulu, iute me reculesei si — ce erá sa dicu numai? . . . Mai nainte de a mi face si eu contra-reflesiunea mea la reflexiunea-sa nu-i dicu arrogante e-spectoratiune -- D-lui Papiu, voiu determiná puntele de vedere, din care privescu si am privitu cu tóta cestiunea de ortografia, recapitulandu unele si adaogundu altele.

Acestea sunt:

Ca cestiunea ortografiei este o tréba de invoiere: sunetulu limbei nu i s'a datu dela natura, semnulu séu liter'a sa cá boului córnelé;

Ca progresulu nice in cultur'a limbei nu e cu p'ntia fora unitate in sistema: prin urmare licenti'a si anarchi'a din ortografii cata sa lipsésca;

Ca romanii literati pentru amórea acestei unitati in sistema — conditio sine qua non a progresului — sa si jertfésca micidele amore proprii de autoru, séu vanitatea de a formá scóle in dílele nóstre;

Ca e necesitate imperiósá a se adoptá o data o ortografia, vercare nu-mi pasa;

Ca nunumai in politica, ci si in limba si in ortografia chiar' este mai preferibile binele ce se póte realizá, decatu mai binele ce nu e realizabile decatu pré tardíu séu nice intr'unu modu.

Sa incheiu:

D. Papiu face aseminare intre actulu d-lui Stirbeiu si intre conclusulu Asociatiunii literarie.

Déca d. Papiu n'ar' sci ca omnis similitudo claudicat, i-as dice aci: ca a facutu o aseminare maliciósá; caci, pentru d-dieu, ce aseminare póte fi intre forti'a maióre a d-lui Stirbeiu cá domnu, si intre puterea morale séu spirituale a Asociatiunii literarie.

D. Papiu svaduesce pre romanii ardeleni; »cá sa scrie cu deosebire cu o ortografi'a cea mai fonetica posibilé.“

Sic! Dupa ce abia ne invoiramu cu totii — dicu cu totii, ca si cei din colo facu asiá — cá sa scrimu cu litere dupa o sistema ortografica intemeiata pre principiulu etimologicu, si mai diferiamu numai in respectulu modulu, cum sa se scrie unele din sunetele derivate: cu semne séu, fora semne: éca ca vine d-lu Papiu, cá vac'a cea cu artiagu ce restórna vasulu candu e plinu de lapte, si ne díce in tonu strentoriu: scriti fiacare, voi ardeleaniloru, cum pronunciatí prin munti prin vái, prin sate, prin cetati, scriti unii vinu, altii inu (=vinu), alti jinu (=vinu) etc. si legetimati nunumai provincialismii ci si satismii, sa dicu asiá. Dieu ast' nu meritá cértá de atá'ta ani!

Ca cugetarea, sciinti'a numai in libertate póte prosperá, ca sciinti'a, progresulu, in catusi dispere — e pré adevératu.

Dar' rogute ce au a face aceste generalitati, aceste sententie universali, ce nu le néga si nu le va negá nimene cu minte sanetósu; ce au ele a face cu Propunerea mea, ce e de natura cu totul speciale, carea, asiá cum am pus'o io, éra nu cum ai scalciat'o D. Ta, nu tendea mai departe decatu a enuntiá: ca cultur'a limbei este conditiunata de unitatea sistemii in ortografia; ca prin urmare e o necesitate imperiósá cá sa numai vina cati nechiamatí spre a impune publiculu ortografiele sale; séu, déca ti mai place, esprinendu-me cu insusi vorbele dumitale de alta data mai veche: cá sa numai amble unii seci a intruduce in scóle alte ortografii, decatu cea statorita odata de Asociatiunea

literaria, ce o asteptai si dumnea ta; scurtu cá sa se puna odata capetu, la saturnaliale ortografice, pentrucá sa nu mai avemu in cele trei gimnasia romanesci de aici trei sisteme diferite de ortografii: un'a in Blasiu, alt'a in Brasiovu si a trei'a in Bejusiu fora a mai aminti si ale profesoriloru in parte ce putea sa fia — e altufelu pre la Dvóstra?

„Mai bine ne spuneai d. Papiu, cum sa ajungemu cu totii — dar cu totii — la a ceea unitate de sistema, nunumai in ortograf'ia cu litere, ci si in instructiune si educatiune, cá sa nu mai crescemu ori ce numai romani nu. Caci ti-o repetu de o suta de ori, ca fora unitate in tóta speci'a de invetiatura nu e progresu, decatu bachanaliala.

Domnia-ta negi numai. Scii in sa ca negatiunea fura ruinéza derama, éra sa radice sa edifice in veci e neputintiósá.

A! in fine totu ne propui ceva.

„Ortograf'ia, d'ici, cá si limb'a, vine de sine prin ratiune si natura, prin logica si consensulu universalu.“

Ne meni la consensulu universalu. Sa dea d-dieu! Ti spunu in sa cu dorere d-le Papiu, ca, panacandu o fi intre noi o séma de ómeni, cari, trufasi cum sunt, nu vedu in tóta autoritatea, domnedieésca séu omnésca, decatu tirania; *) ca, pana candu se voru aflá imberbi intre noi, cari abiáce absolvara séu n'absolvara studiale, pretindu nupái la posturi inalte — ce sciu eu la portofolia; ca pana candu intre noi voru mai fi de aceia cari voimu sa fimu toti numai generali, si nici unulu soldatu gregariu — pana atunci eu nu credu sa vina acestu consensu universalu de auru, ce ni-lu promiti cá sa avemu o ortografia.

Da! unu Luteru a adusu la consensu universalu pre nemti, cá sa-i primésca ortograf'ia, si limb'a neperfecta cum erá si aceea pe atunci; caci reformatii nemti priviá in Luteru Martinu pre Apostolulu seu, caci pre atunci ómenii mai sciá de autoritate. D. Cipariu o

fi sciindu astadi atat'a carte romanésca, cata carte nemtiésca va fi sciutu Luteru pe atunci candu in Vartburgu traducea Bibli'a in limb'a germana. Ma in dilele nóstre cine sa mai scie nu de vero autoritate singulara, ci nice de a corpureloru moraliala! — Ce sa mai lungimu vorb'a candu esempla ipsa loquantur:

In 1851. Istori'a, Tom. I. pag. 232 Not. d. Papiu insusi asiá scriá: „Ortografia mai potrivita naturei limbei romane inca n'a esitu cá a d-lui Cipariu; incatu ne miramu ca mai ambla astadi „unii seci“ a mai introduce in scóle alte ortografii — „pana va statorí un'a o societate erudita“

Si ce am propusu io, ce a facutu Asociatiunea literaria decatu sa statorésca, cum dici D. Ta, o ortografia, si inca pre a d. Cipariu, decatu care mai potrivita naturei limbei romane, totu cum dici D. Ta, inca n'a esitu alt'a;“ pentrucá sa numai amble unii seci, vorbele D. Tale, a mai introduce in scóle alte ortografii? . . .

Éra in 1862 vii apoi si strigi in gur'a mare: „Limb'a si ortograf'ia nu póte produce nici impune nici unu gubernu, fia chiar' alu Papei, alu Czarului, seu alu Sultanului: nu póte impune „nici chiaru o adunare literaria.“

Ce va sa dica ast'a?

Ce sa dica alt'a, decatu ca: pe de-oparte este cu unu argumentu mai multu cá sa nu credemu in profeti'a: ca ortograf'ia va veni de sine prin concursulu universalu. Dar' nu o crede nici profetulu chiaru. — Caci déca d. Papiu in cursu de 11 ani n'a potutu veni la consensu cu sine insusi in respectulu ortografiei: cine sa crédia ca domni'a sa si alti asemine voru poté vreodata a veni la unu consensu nu dicu universalu, ci macaru numai la invoirea si contielegerea, despre care dederá dovada cei 8 membrii ai comisiuni filologice din Sibiu in 1860; caci invoirile, contielegerile, consensurele presupunu abnegare — si abnegarea e o hebeucia in veclulu nostru celu luminatu! Éra de alta parte e o nóua proba acést'a cum cate odata chiaru si barbatii cei mai „iscusiti“ cadu — eu nu voiu dice fora a demonstrá — in ratacirile cele mai mari; ci in neconsecentiele — ce credu sa fi demonstratu — cele mai mari: candu nu se conducu de certe principia; ci de vanitatea — la moda adi — a trece numai insusi de liberali per excellentiam! séu candu sunt apucati de modérn'a mania locala de a scí singuri tóte mai bine de

*) Cá sa nu socotesci D. Papiu ca numai generalisezu in ventu, ti spunu: ca asi poté ilustrá aceste dísa cu fapte, cu esemple; dar' esempla sunt odiosa! Amintescu numai: ca pecandu unu ministru facea atenti pre profesori cá sa nu cufunde catedr'a cu tribun'a -i s'a dísu: asta e tirania, precandu unu directoru voiá sa introduca disciplin'a in scóla, temerea de d-dieu si respectulu de mai mari in inimele tinerimei studiósé, huido tirania! i s'a strigatu. Cititorulu traga -si consecintiele dela o tinerime ce se imbuiba cu atare libertate.

catu toti, de a se crede fora studiu speciale nascuti generali, nascuti ministri etc. — si nascuti filologi.

De ce nu te indestulezi, d. Papiu, cu a culege laure pre terenulu istoricu, a culege laure pre campulu celu grasu alu iurisprudentiei, si sa lasi pre unu Cipariu sa meruiesca pre campulu celu sterpu alu filologiei romanesci si densulu bietu bine meritat'a cununa!

Brasiovu 1. Decemvre 1862. s. v.

G. I. Munteanu.

Cestiunea reformarii scóleloru populare.

(Capetu.)

In numerulu trecutu dísemu ca popimea se opune despartirii scólei de beserica; amu dísu si aceea, ca spre-acestu scópu trage in parte-si si pe unii din invetiatori. Despre acést'a se ne esplicamu mai chiaru; si cá se ne potemu esplicá, e de lipsa se cercetamu pusetiunea invetiatorului facia cu parochulu. Dar' se nu uitamu ca noi vorbimu totu numai de pe campulu invetiamentului din Germania. Se cercetamu dara, care suntu cauzele ce silesco pe invetiatori cá se se dee in partea popimei, si impreuna apoi se lucre si se protesteze in contra despartirii scólei de beserica. Cazele aceste le estragemu pe scurtu din unu articulu din „Volksschule.“

Invetiatorulu, dice Volksschule, totu d'odata trebuie se implinesca si oficiulu de cronicu séu fetu, cantoru, si alte oficie besericesci, si apoi de multe ori veniturile cele trage dupa aceste oficia, facu o parte insemnata din subsistinti'a lui. Si asiá eiu póte se piérda aceste venituri déca nu va jocá cum i fluera parochulu. Mai incolo, parochulu localu este totu odata inspectorulu scólei. Elu are d'a supraveghia peste tóte câte face invetiatorulu séu nu face. Elu este referentulu atatu publicu catu si pe sub ascunsu despre portarea invetiatorului. Elu póte referá cum va voi despre invetiatorului siesi supusu. Si astufeliu esistinti'a invetiatorului depende de multe ori dela binevointi'a parochului. A trei'a cauza mai este si aceea ca popimea sparia pe invetiatori, ca dupace se va despartí scól'a de beserica, atunci invetiatorii nu voru mai capetá nici unu oficiu besericescu, caci atunci parochulu si-va pune elu pe cine va vrè. Acésta spariare séu amenintiare e fora temeiu. De ce are parochulu mai mare lipsa in beserica de catu d' unu cantoru bunu? Si cine póte fi mai d' aprópe cantoru mai bunu in satu, decatulu invetiatorulu, care in tóta viéti'a are se se ocupe intre altele mai cu sama cu cantarile beseri-

cesci. Apoi catu de anevoia se capeta unu cantoru bunu, si cate spese se ceru cá se poti tiené unu cantoru bunu la beserica? Va alergá óre comun'a si parochulu s'adune din lumea larga unu cantoru, candu va avé aci pe invetiatorulu? Séu dóra va pune de cantoru pe unu sarsaila, ce numai de morae séu urla? Éta dar' acésta amenintiare e fora temeiu.

Pana aici aduseramu trei cauze din care invetiatorii de multe ori se vedu siliti a-se dá in partea popimei. Mai suntu inse si alte cauze, cari provinu din slabilitiunea si ticalosi'a invetiatoriloru. De multe ori adeca invetiatorulu e unu betiu, cartiasiu, saritoru de garduri, batatoriu de cani, si asiá apoi elu se teme amaritulu ca déca nu se va inverti cum i canta pop'a, va fi datu de golu, descoperitu, persecuatu, alungatu si tiepatu. Vai d'acesti invetietori, ei cauta se fia instrumentele toturor'a, cauta se tremure de tóta suflarea.

Atat'a despre misicarile in cestiunea reformarii scóleloru populare in Germani'a. Precumu amu atinsu in numerulu trecutu aceste misicari s'au streplantatu si in Austri'a, si aicea voru reformarea scóleloru populare si despartirea scólei de beserica.

Cu aceste noi ne incheiamu revist'a si inca cu cuvintele lui Schuselka din diarulu „Reform'a,“ carele dice: „Credemu a poté afirmá, ca pentru cultur'a popóraloru austriace se deschide unu nou viitoru. Dar' mai cu sama d' unu anu incóce lucrurile au luat u facia, care ne face se dícemu, ca invetiamentulu la noi merge inainte, ca a pornitu catra unu scópu mai in altu. Invetiamentulu in Austri'a in genere face totu ce numai póte se faca dupa cursulu desvoltarii lui, dupa impregiurarile si relatiunile strimtorátore in care se afla si dupa poterile si midilócele care se aplica pentru inaintarea lui. O dorire este numai, care trebuie se se implinesca si pe campulu invetiamentului, acea dorire adeca, cá spiritulu umanu, care a insufletitu tempulu catu a domnitu Maria Teresia si marele ei fiu, se se puna nealteratu de fundamentulu scóleloru populare, nealteratu de bigotismulu care domnesce in scólele populare, si care invellesce spiritulu in céti'a eterna, ne alteratu de fanatismulu natiunalu, care pretinde pentru sene tóte drepturile, si pe cele lalte popóra nu vrè se le recunósca, care scólele populare nu le folosesc spre scopulu umanitati, ci numai cá midilóce pentru partide politice. Ceea ce mai lipsésce scóleloru populare, nu este d'a se asteptá dela pedagogi, ci numai dela organismulu statului, care nu restringe asiá tare recerintiele si libertatea pe campulu invetiamentului Poterea spiritului tempului

e neinvingibila, si tóte intrigile ascunse a unei partide obscure voru fi desierte. O! macaru de n'aru remané surdi la admonitiunea spiritului tempului aceia, cari suntu chiamati a cultivá tinerimea a conduce si a inaltá poporulu."

Ceva despre scótele populare.

De lenga calea Ardelenilor (?) in 1. Novembre 1862
(Urmare.)

Se vedemu mai departe: b) deobligamintele docintelui facia cu parochulu localu.

Relatiunile in care stá docintele cu parochulu seu, suntu mai cu séma de trei feliori, din care se nascu éراسi trei feliori de obligatiuni. Relatiunea antaia atinge insasi persón'a parochului, a dóua oficiulu besericescu, a trei'a scól'a. Tóte aceste trei relatiuni, nu le enumeru aci, in catu ele concurgu la viéti'a privata séu a parochului séu a docintelci, fora in catu mai vertosu concurgu la prosperarea scolei populare.

Ce se atinge de persón'a parochului, fiiindu ca in interesulu scólei si a cresterii tinerimei totdeuna se recunósce influinti'a acestuia, éra in tempulu de facia si inspectiunea intréga a scóleloru o vedemu predata statului preotiescu, — docintele e deobligatu, totdeuna a recunósce pre parochulu seu, de superioru, si cu veneratiune a se portá catra densulu, a aterná dela densulu, si ordinatiunile lui a-le impliní, éra in tempu de lipsa se céra consiliulu si ajutoriulu parochului seu.

Ca desí e démna de onóre directori'a docintelui, dar' debue se recunósca elu si aceea: ca elu nunumai; ca póte fi naintea parochului localu, dar' nici asemenea lui, si pentru aceea, caci parochulu e directorulu scólei, dar' mai vertosu pentru acea, ca parochulu cá persóna chirotonita, e invetiatoriulu, pastoriulu sufletescu si parintele nunumai a' celoru lalti credintiosi, fara si a docintelui insusi. De chilinu se se ferésca docintele a se mestecá in trebile casnice ale parochului, séu persón'a si casnicii lui a-i deonestá, si pre aceia séu si pre credintiosi in contra-i a-i atitiá. Déca si vede vre o eróre mare, póte face atentu pre parochulu seu, cu tóta cuviinti'a, nu ca dóra are de cugetu se-lu dogenésca séu se-lu capaciteze, fora pentru ca doresce a se sustiené védi'a lui, — a parochului, — séu in intemplanecorrigibile póte face cunoscutu si mai mariloru bisericesci. Mai consultu e pentru docinte la tóte a fi orbu, surdu si mutu,*) ca asiá neintielgerea si imparchiarea nunumai ca

aduce scandalisare in comunitate, fora si neplacere si negligentia in oficiulu scolare si besericescu trage dupa sine. Dar' se póte intemplanecorrigibile — precum se intemplanecorrigibile — ca parochulu aperándu si védi'a si onórea sa, in contra docintelui, se-i fia spre stricare chiaru docintelui. Baramu atata e dreptu ca pre unu docinte spionatoriu, agitatoriu si fara usia la gura nime nu-lu póte iubi séu primí lunga sine.

Oficiulu bisericescu e mai de multe feliori. Abiá terminéza parochulu óre — care functiune in parochia, fora ajutoriulu docintelui — carele la noi mai pre totu loculu e si cantoru de o data. — Si fiindu ca cunosciinti'a acestei detorintie mai pre largu o potu studiá docintii respective cantorii din ritulu besericescu, in interesulu docintiloru numai aceste voiú aduce inainte:

1. Se se silésca docintele — respective cantorulu — din tóte poterile a se perfectiuná in tóte, spre care in acést'a privintia se deobléga, asiá: in tipicu, in cantari, si in ritu, cá nu cumva prin negiobi'a si nepracticitatea sa, se se faca de risu si de scandalu.

Observare. Nu toti cantorii suntu dotati dela natura cu tonu limpede, melodiosu si usioru, care calitati suntu rari, dar' si fórté necesare fia carui cantoru, dar' totusi si celu mai debilu, prin diligentia si exercitiu, si-póte perfectiuná tonulu seu. Déca Demostene si-a perfectiunatu insusi vorbirea langa unu vagioiu de apa, altii langa rot'a de móra, de ce se nu póta cantorulu a-si indreptá tonulu seu? Cetera e cea mai buna maestra pentru d'a indreptá tonulu, a careia strune aci mai grosu — basu — aci mai subtire — tenoru — atragu pre omu a-si intocmí tonulu dupa ele, si o exercitare diliginta, aduce celu mai bunu resultatu. Inse e de lipsa mai nainte de tóte cunosciinti'a musicala cu ceter'a, si cumca acésta e delipsa, pentru ori-care cantoru si in celu mai de preurma satutiú, e lucru nedisputaveru. Nu pentru altu scopu e de lipsa, fora pentru ca numai atunci se voru poté construi choruri melodióse cu prunciú si tinerimea saténa, naintea carui s' ar' poté ascunde organele bisericiei latine. Nici ca are cauza fundata pretiutulu nostru diurnalul din Pesta »Concordia« a se temere, ca organele se voru introduce in beseric'a reseriténa — vedi Nr. 68— 112 — 1862, — pentru aceea ca se recomenda studiulu musicale cu ceter'a cantoriloru nostri, ca desí ori-ce ritu fia reseriténu, fia apusanu, numai atunci e adeveratu déca se baséza pre s-scriptura, ritulu reseriténu inse e adeveratu, ca -si are fundamentulu seu in s. scriptura, éra s. scriptura demanda: „laudati pre domnulu in choruri, in

*) ? ! R.

alauta, in strune si in organe," dar' noi ne lasamu de organele ne usitate in beserica noastră, si recomandam cantoniloru se invétie numai pentru sine a dice in cetera pre note, si érași dîcu cu probaveritate, ca organele nici cele cu 24 de registruri, nu se voru poté compará cu acele choruri, care se voru construí dupa semnele musicali cu ajutoriulu ceteréi. Eleviloru preparandi, cari voru fi viitori docintii si cantori ai natiunei nóstre, nimicu nu li se recomanda mai tare, de catu — pre langa studiile prescise — in órele libere se studieze si cunoscinti'a mucicala cu ceter'a. Sciindu dice cu ceter'a, si-póte lesne indreptá tonulu seu si celu mai debilu, déca mai cu séma tempulu nainte de prandiu lu-foloseste spre aceea, luandu ceter'a, si probandu tonulu seu dupa alu struneloru, aci suindu-lu aci pogarindu-lu, aci subtiandu-lu aci mai tempindu-lu si ingrosiandu-lu. Prin midilocirea musiceicapeta tonulu o usiorime in joculu seu, si intru esprimarea tonului intregu éra nunumai de diumatate, capeta unu sunetu modulusu, curatu, si o netedime intinsa. Se se ferésca in urma de tóte ce potu vetemá tonulu in desvoltarea sa, precumu: de incaldirea prè mare, de strigare preste masura tiapena, fumare prè tempuria, recire, venturi aspre, mancare pre grasa, si causatóre de flegma, apoi sburdarile trupesci s. a. — care tóte imoie, ragusiescu, amortiescu tonulu, si-lu facu smencitu si treauritosu.

2. Cu seriozitate pia, si cu indemnu si evlavia esemplara, care altor'a se fia spre esemplu si edificare sufletésca, se-si implinésca tóte detorintiele sale cá cantoru, si nici catra un'a se nu arete neplacere, ori retragere, ci din contra si ce nu ar' fi deobligatu se faca bucuros, ca prin aceea trage anim'a poporului catra sine. Deschilinitu in cantare se fia fórte bagatoriu de séma, ca suntu schimosituri, care nici in cantari lumesci nu se suferé, cu atatu mai pucinu in cantari d-dieesci. Cantorulu cauta se stee dreptu intru unu locu, nu sediendu, ori proptindu-si capulu intre palmi, séu misi-candu-si capulu in tóte laturile cá cei fantasti, si la tóte tacturile batendu cu piciorulu, cá lautasi de pre sate. Totdeun'a e bine a incepe linu si diosu, apoi de ce totu mai susu, nu cumva incependu prè susu, si desiertandu-i-se resuflarea, se nu póta est in capetu cu cantarea. Nici odata, cantandu, se nu intreprinda si altu ceva, se cante chiaru si respicatu, la intielesu si netedu, nu boldurosu, straruptu, tremuratosu, restitu. Fórte uritu e si aceea candu, aci canta mai raru, aci mai iute, séu incepe fórte raru si gata fórte iute. — Nesuferitu e si acea, candu cantorii in cuvente nu pazescu eufoni'a lim-

bei, fora esprima cuventele dupa gustulu vulgaru d. e. in locu de „pecate," canta: „pecate" etc. —

3. Pre langa pietatea animei se fia si cuviintiosu imbracatu, si regulatu si curatu pregatitu se pasiesca la ori-ce functiune mai cu séma in beserica. Cugetu ca a trecutu tempulu in care docintii si cantorii nostri se póte vestminte próste, cisme cu potcove si cu pente, séu si opinci, cogiocu prostescu, cióreci de a plugariloru, séu peste véra numai in camesia si ismene, etc. Nici prè esagerate dar' nici prè próste se nu-i fia vestmintele. —

4. In tóte cele ce se tienu de functiunile besericesci si rituale, nimicu se indresnésc a lungi séu a scurtá fora consensulu parochului seu, ba nici cantari si ceremonii mai nóue a introduce. Nici fora scírea parochului din satu, si fora scírea casniciloru sei de a casa, se nu mérga, cá la tempu de lipsa se-lu scie unde se-lu caute.

5. Pruncii scolarii se-i destepte spre tóta pietatea catra beserica, si se nu-i suferé a fugari in laintru si in afara, se-i asiedie in rendu lunga choru — strana — cei mai mici nainte éra cei mai marisiori din napoi, in scaunele chorului nici candu se nu suferé a se urcá prunci, numai cari cauta din cartile besericesci, ce terminandu, érași se mérga la loculu seu. Preste princi in beserica se puna unu luatoriu de séma — censoru, — care va grigí, cá nici unulu se nu-si parasésca loculu, se nu se întórca cu faci'a inderetu, se nu vorbésca, se nu ésa afara, si alte necuviintie se faca. Docintele inca nainte de liturgia va numí pre cei ce voru cantá in choru, pre cei ce se voru imbracá, carele va lege apostolulu etc. cá se se incungiure tóta confusiunea si disordinea in beserica. Éra candu cantorulu insusi dupa insemnatarea dílei nu s'ar' sci orientá; atunci totudéuna se intrebe mai nainte de preotu despre agendele sale.

6. Peste totu se destepte in tenerii prunci de timpuriu detorinti'a de a nu vorbí in beserica si se le arete caus'a via si apriata, ca e fórte de doritu a se cresce si romanii nostri sateni spre aceea pietate, carea o vedemu la alte natiuni. In besericile nóstre, mai cu séma romanii sateni, si-uita de sine, si vorbescu fara sfiala despre tóte cercustarile loru, ba de multe ori la cununii, la nedeie, si heu in beserica si alte besaconii facu, aceste aru debuí sterse din beserica, si numai asiá se va poté, déca cantorii voru pandí dupa pruncutii scolarii, si-i voru oprí dela tóta vorb'a, si vediendu acést'a parintii, si ei pre sine se indrépta, cu atata mai tare, candu cantorii avendu la anima pietate catra beserica,

si insusi poporului i va spune cu frumosul, cumca ce se cuvine si ce nu in beserica. —

7. In catu póte pentru buna-starea, caratieni'a rendulu bunu, tragerea campaneloru si imbracarea prunciloru ministranti, ce nici de catu nu-i derogéza, se se arete grigitoriu de beserica, prin aceea si-va castigá grati'a atatu a preotului seu, catu si a poporului, éra asupra averei besericesci se se feréscá cá de focu a avé anima de poftitoriu.

Aceste in catu se intindu deobligatiunile cantorului catra beserica facia cu parochulu seu, éra in privinti'a scólei aceste suntu de insemnatu :

1. Déca parochulu se pórtá cu grige cuviintiósá catra scóla, detorinti'a docintelui este, a-se intocmí dupa ordinatiunile lui. Déca docintele ar' scí ceva metodu mai corespundiatoriu, cu tóta cuviinti'a se-lu arete parochului, si se céra invoirea lui. Éra déca parochulu pucinu s' ar' ingrigí de scóla, se staruiéscá docintele, pre nesimtíte a atrage atentiunea si plecarea parochului in interesulu scolasticu,*) ca numai asiá va poté scól'a se-si ajunga scopulu, déca preotulu cu docintele in o armonia si cointielegere voru lucrá. Acést'a asiá va poté castigá docintele, déca intieptu fiindu, intru tóte va cere consiliulu parochului, déca planulu de invetiamentu, ordinea lectiuniloru, impartírea óreloru pre septamana le va substerne lui spre aprobare, déca succederea séu impedecarea unui séu altui lucru, portarea séu laudabile séu démna de dogiana a unui séu altui scolaru le comunica cu densulu s. a. —

2. Fiindu ca totu parochulu in parochi'a sa e si catechetu, séu invetiatoriu religiei, in privinti'a catechisatiuniloru se recomanda docintiloru urmatóarele : Se invetie pruncii la intrarea catechetului toti a se scúlá in picióre si si densulu docintele salutandu-lu cu salutarea indatinata éra de catechetu prescisa, si se nu siéda mai nainte, pana ce nu a siediutu insusi catechetulu séu nu le-au facutu semnu se siéda. Sub propunere docintele se'nu se indeparteze, ci luandu-si unu locu d'a drépt'a catechetului facia cu pruncii, se asculte de odata si explicatiunea, documentarea, exemplele biblice ce le aduce nainte catechetulu, spre intarirea propusetiuniloru catechisului, si de odata se tiená pre scolaru in atentiune si in linisce. Éra in órele prescise de repetitiune, docintele vá grigí, cá scolaru se invetie bine intrebarile din catichisu, repetínduile si docintele

acele argumente si exemple, care le-a adusu nainte catechetulu, asiá catu pana in urmatórea catechisatiune pruncii se fia bine pregatiti. — Ce nu intielege docintele, se nu-i cada cu greu a intrebá de catechetu, cá nu cumva se faca ceva explicatiune stromba. Asemenea si la esírea catechetului sulatandu-lu, se se redice toti.

3. Preste totu, in privinti'a parochului si catechetului, se destepte in prunci cea mai via veneratiune, cá catra persón'a cea mai alésa in comunitate, crescandu-se spre aceea, ca numai acei credintiosi suntu crestini buni cari si respectéza preotii sei, cari suntu locutiitorii lui Christosu pre pamentu. Insusi docintele se nu pérda din naintea ochiloru reverinti'a cu care e deobligatu catra preotu, cá asiá nunumai cu cuventulu, dar' si cu fapt'a se arete discipuliloru sei detorintiele crestine.

Aceste desi credeam, ca nu suntu lucruri nóue pentru docenti, si cumca atatu din studiile preparandiale catu si din firea lucrului insusi, potu scí ca aceste suntu deobligatiunile sale, care facu armoni'a cea buna intre parochi si docinti, totusi pentru reculegerea docintiloru le-am insíratu aci, si mai cu séma pentru ca armoni'a între parochi si docinti la noi pre cele mai multe locuri e fórte rea.**) Nu am de cugetu se dau lectiune parochiloru, cum aru avé adeca dupa cuviintia a tracta cu docintii in afacerile loru publice scolastice. Lasu aceea, ca unii preoti numai acolo nisuescu se faca pre docinti vasali, se-i aplice la lucruri servile, se le fia machinele loru in scopuri neumane. Lasu aceea ca unii preoti voru fi asuprindu pre docinti numai din antipatia catra persón'a loru, si avendu acuma frenele in mani, voru cautá numai consangeni, séu de aceia cari ungu máf bine cá se-i asiedie langa sine de docinti. Lasu si acea, ca unii preoti fórte pucinu séu nici catu se voru interesá de prosperarea scóleloru populare, de crescerea religiósa morala a tenerimei, de catechisatiuni, de invetiaturi crestinesci, de predicarea cuventului divinu, care din urma, le voru fi tienendu de nisce cuvinte neaplicavere la poporulu nostru romanu, lasu dícu aceste la o parte, pentru ca a d'a lectiune preotiloru nu-mi competéza, si ar' insemná a trece dela didactica la pastoralu;**) suntu inse docinti, cari tóte le-aru meritá

*) Trebuie ca suntu cause pentru ce „armonia e fórte rea.“ R.

**) Nici decumu, caci atunci d-vóstra v'ati contradice pentruca dupa asta teoria a d-vóstra togma asiá de bine ar' insemná „pastoralu“ si impregiurarea candu dati lectiuni invetiatorului cum se se pórté facia cu parochulu. Punctulu séu centrulu pe lungá care se invertescu deto-

*) Cam grea si sióda misiune a docintelui, cá se invetie, elu si pe parochu a-i fi dragu de scóla. R.

numai respectu si veneratiune nu in acést'a privintia. Facia cu person'a parochului suntu cerbicosi, agitatori, spionatori si defaimatori, defaimandu pre preotu naintea poporului, si din contra. Neincetate caintie, pîre, neindestuliri esperiamu ori unde ne întorcemu intre docenti si preoti, si acést'a disordine, eu nu o potu ascrie preotului, nici nu voescu, fara cu totu dreptulu (?) docintelui, ca se fia preotulu ori cum va fi, déca docintele se pórtu cu totu cultulu veneratiunei catra densulu, nu e modru se vedemu atata galcéva intre densii (?). Diurnalele nóstre suntu pline de invinuirii asupra ordinarieteloru besericesci, pentru depunerea si promovarea docentiloru ce eu nu numescu nici de dreptu, nici de nedreptu, dar' totusi nu se póte nega ca si docintii dau ansa spre aceea. — Facia cu servitiurile besericesci, séu se silescu a se subtrage dela implinirea loru, séu inplinandu-le suntu cu nepasare, fora nici unu semtiu religiosu, fara pietate divina, nu le place a se întocmi dupa parochu, candu voescu scurta, candu voescu lungescu cantarile, cu unu cuventu tóta comportarea loru in beserica si afara de beserica, e condemnabila, démna de ori-ce dispretiu. Totu asemine cerbicosia demustra facia cu parochulu, in catu acést'a e superiorulu scolare din locu, de unde apoi ura si inparechiare nëintreupta de unde apoi atatu discipulii catu si poporulu in-tregu se scandaliséza, si se desbraca de totu respectulu catra religiositate, de unde apoi nenumerate caintie urméza din partea docintiloru, ca li se face nedreptate, stramutandu-se din statiuni, nesolvindu-se lefile, etc. Aceste tóte nu esistu acolo unde docintii piceputi, si cu caracteru solidu inzestrati, cunoscú marginile cuviintiei, respectulu cu care suntu deobligati catra person'a parochului, pietatea ce debue se o aiba in functiunile besericesci, si agendele sale facia cu catechetulu si directorulu locale, si unde docintii suntu ómeni evlaviosi si cu viétia morala. Armoni'a si discordi'a, suntu dóue cuvente de intielesu contrariu, si care din aceste dóue suntu mai salutarie, lasu in judecat'a docintiloru. *)

(Vá urmá.)

rintiele reuproce dintre docinte si parochu, este numai „scól'a," si totu ce se referesce la scóla este didactica ér' nu pastoralu.

R.

*) Tóte suntu bune si frumóse, cate le espuneti in privintia detorintieloru séu, cum diceti, a deobligaminteloru docentelui facia cu parochulu localu; dar' óre nu togma asiá are si parochulu detorintie facia cu docentele? Anu dori, cá aceste inca se nu fia trecute cu vederea, si asemenea

Sciri scolastice.

E cunoscutu ca din partea Maiestatii sale imperatorelui nostru sunt — pentru provinciile austriace. — condnamate éراسi dietele pe 10. Decembre a. c. — Intre proiectele lucrute si hotarite de comitetulu provincialu alu Austriei de diosu cá se se astérna dietei celei mai de aprópe se afla multe relative si la scóla si inca de fórte mare insemnate. In line'a antaia stá proiectulu unei „legi provinciale despre deplin'a regulare a scóleloru populare“ in care s'au luatú in consideratiune fórte multu imbunatatírea starei materiale a invetiatoriloru. — Óre la noi mai gandesce cineva la diet'a viitóre, cu scopu de a misteá ceva si pentru scóla? Speramu a veni in stare cá se potemu publica in aceste colóne o mare parte a proiectulu amintitu in Numerii viitori, pentru a dá barbatiloru scólei nóstre materia de cugetatu si lucratu.

— In consiliulu comunalu alu Vienei D. Umlaufu a facutu in siedinti'a din 18. ale trecutei propusetiunea, cá ce privesce scólele Vienei se se stérge cu totulu numirea de „subinvetiatoriu“ si toti docentii se pórté numele mai simplu si mai demnu de „invetiatoriu;“ densulu a demustratu ca numirea d'antaiu ar' fi verba góla fara de scopu.

— In „Volksschule“ citimu o ordinatiune nóue ministeriala prin care se demanda organeloru scolastice si preotímei regulat'a tieneré a conferintieloru invetiatoresci; ordinatiunea privesce archidieces'a Vienei.

Din strainatate. In mare ducetulu **Badenu** consiliulu supremu bisericescu deduse de multu acuma o porunca aspra prin care a opritu cu totulu tieneréa conferintieloru de invetiatorii. In timpulu mai nou referintiele scolare se schimbara acolo insemnatu; intre altele se staverí cá autoritate suprema a scóleloru nnu asiá numitu „consiliu supremu scolasticu“. Intre mesurile salutare ce le luá acést'a, gazetele scolastice ne aducu si aceea, ca prin o ordinatiune anume a anulatú hotarirea comitetulu bisericescu de a nu se mai tiené conferintie si a ordinaru cá „conferintiele libere invetiatoresci“ se se tiéna cu tóta acurateti'a.

In Rusi'a scólele populare se inmultiescu de minune. Inainte de emancipatiunea tieraniloru erau d. e. in gubernamentulu Tulai numai 10 scóle comunale cu

se ni-le espuna cineva si aceste, peatruca, cum oserbaramu in not'a precedent'a, ast'a nu va se dica pastoralu. R.

256 scolari; la 18 luni in urma numerulu acelora crescú la 1123 scóle cu 16,387 scolari.

Foile scolastice ale Vienei ne aducu tóte in semnu de doliu scirea dupre mórtea renumitului Ioane Strehl a unui mare pedagogu alu Austriei. Elu a fostu directoru la scól'a capitala si reala dela St. Ana in Vien'a; a scrisu si lucratu in viéti'a lui multu pe campulu pedagogice; de specialitate au fostu matematicu si „Volkschule“ spune totu adevéru candu dice, ca densulu a fostu reformatorulu instructiunei aritmetice in Austri'a. Noi afláramu acésta scire tocma pe candu erá se insciintiamu prenumeratiune la eelu mai pretinitu opu alu seu scolasticu tradusu acumu Ccelelalte in numerii viitori.

Varietati.

— Arborii gigantici. Pe muntii Sierra-Novada in o naltíme de 5000 peste mare crescú unu felu de arbori a caroru marime mai nu si-o póte omulu inchipú la arborii de pre pamentu. Englesii numescu acesti arbori „velingtonu.“ Ei crescú pana la inaltíme de 300 petióre si ajungu dela 10—20 petióre grosime in diametru. Ramurile suntu plecate in diosu cá la cipresu, au frundie ascutite totu de un'a verdi, si fructele lorú suntu cá cele de bradu.

Unu arboru d'acestia fu taiatu si mesuratu.

Elu erá betranu de 3000 ani, dupa cumu s'a aflatu din anelele depe trunchiulu lui. Erá lungu de 300 petióre. Trunchiulu la naltímea de 5 petióre preste radecina avea in diametru 29 petióre si la inaltíme d'o suta petióre avea totu 14 petióre. Scórti'a ce avé colóre cam bruneta erá grósa d'o diumetate de cotu. Din scórti'a lui se facú in San-Francesco o casa nalta de 21 petióre, in care incapea unu fortepianu si pelunga aceea scaune pentru 40 persóne. Odata erau in aceea casa 140 copii.

Unu naturalistu vediendu acésta minune, acestu monstru scrisé: „Ce arboru cumplitu! Ce betranu este elu! Elu a fostu si a crescutu si atunci aiceea, candu Samsonu a batutu pe Filistei; elu si-scuturá coron'a sa si candu Parisu a furatu pe Elena; candu Enea a scosu in spate pe tatalu seu Anchise din ruinele Troiei!“

Mai tardíu scrutara si descriere si alti arbori de

felulu acest'a. Unulu avea in diametru mai multu de 30 petióre, dar' cu tempu se ingaunosiasé si cadiuse. Unu omu s'a bagatu calare in butur'a acestui lemnú, a mersu multu prin elu incolo, s'a intorsu comodu si a esítu ér'a afora cá din tr'unu tunelu séu cá dintr'o pestere.

Despre unu altu arboru velingtonu scrie unu diurnalu din Americ'a astu-felu: „Se vedi numai arborulu care se vinde acumu in Francisco. In laintrulu arborului, jocá 20 de parechi in midiloculu unei multími de ómeni, cari siedeá pe scaune fora d'a fi ceva strimtorati.“

D' aru poté vorbí acesti arbori, cate nu ne-arú povestí din trecutu, si mai cu sama cate nu ne-arú spune ei despre lumea cea nóua, pe care Europ'a abiá o cunosce de 400!

Unu arboru tineru velingtonu s'a dusú in Anglia si s'a plantatu in gradin'a unui comerciantu germanu anume Veitsch la Manchester.

— Nou manuscriptu alu lui Omeru. Unu invetiatu englesu anume Queensley, mare adoratoru alu poetiloru greci, a lasatu cu testamentu, cá dupa ceva mori elu, se-i traga pielea depe trupu, s'o arghisésca si se faca din ea pergamentu, pe care se scrie Iliad'a lui Omeru, si asiá acestu manuscriptu se-lu depuna apoi in Museulu briticu.

Insciintiare.

Din talcuirea istorica-literara a cartiloru n. t. in limb'a romanésca de Vasilie Ianovicu, c. r. profesoru alu studiului besericescu alu n. t. la institutulu teologicu in Cernautiu a esítu la lumina prin tipariu pan'acum cincí tomuri in 138 de cóle, cuprindendu lamurirea sant. evangeliu si a faptelorú apostoliloru, si se póte capeté prin libreri'a D-lui **Enricu Pardini** in Cernautiu (Bucovina), si in Sibiiu prin libreriulu **S. Filtsch**.

Pretiulu unui esemplariu alu celorú cincí tomuri este 14 fioreni val. austr. séu 100 lei moldoveni.

Pretiulu singuriteloru tomuri este urmatoriulu, si anume talcuirea s. evang. de Mateiu . 2 fi. 21 cr.
 „ „ Marcu . 1 „ 42 „
 „ „ Luca . 2 „ 80 „
 „ „ Ioane . 3 „ 57 „
 faptele apostoliloru . 4 „ 50 „

Autorulu prin aplicarea sciintieloru biblicesci s'a sirguitu pre cititorii sei a-i stramutá in véulu apostolicescu si asiá ale face cu putintia si a le inlesní temeinic'a intielegere a sant. scripturi. Asemene opu, care ar' respunde starii de facia a teologiei sitematice, pan'acuma nu se afla in limba romanésca.